

מאמר העיקרים

רבנו משה חיים לוצאטו

ישא מדברותיו על ה' ועל משיחו, על הנבואה ועל ההשגחה על גן העדן ועל גיהנם, על התורה ועל העבודה, על הנסים ועל הנפלאות ועוד על ענינים ונושאים יקרים רוחניים וחומריים אלקיים וטבעיים: כללם במדעו, וכתבם בידו החזקה, הרב החכם השלם המליץ הגדול והפייטן המפואר הגאון החסיד המקובל האלקי קדוש ה' מכובד וכו' כקשיית מו"ה משה חיים לוצאטו זצ"ל בעהמ"ח ס' מסילת ישרים וקל"ח פתחי חכמה וש"ס זיעועכ"י.

[בבורא יתברך](#)

[ברוחניים](#)

[בתורה ומצוות](#)

[בגמול](#)

[בגן עדן וגהינם](#)

[בהשגחה](#)

[בנבואה ונבואת משה](#)

[בגאולה](#)

[בענין הנסים](#)

[בענין התורה שבעל פה והש"ס](#)

[בבורא יתברך](#)

מה שצריך שתדע בתחלת הכל, הוא, שיש מצוי אחד אדון כל הנמצאות שהמציאם בעת שרצה, ומקיימם כל הזמן שירצה ושולט בהם שליטה גמורה, הוא האלוה יתברך שמו:

המצוי הזה יתברך, הוא מצוי שלם בכל מיני שלימות, אין בו שום חסרון כלל ועיקר. אינו תלוי בזולתו, ולא מתפעל מזולתו כלל. אין התחלה למציאותו, ולא סוף כלל. פירוש שלא נתהווה אחר ההעדר, ולא יבואהו ההעדר כלל. אבל תמיד היה ותמיד יהיה, אי אפשר העדרו כלל

וכלל. הוא סבת כל ההויים ואין עליו סבה אחרת אלא הוא מעצמו מוכרח המציאות:

עוד צריך שתדע, שהמצוי הזה יתברך שמו, אין בו שום הרכבה ולא ריבוי בשום פנים, אלא הוא פשוט בתכלית הפשיטות, ואין שייד בו שום ענין מעניני הגופים ומקריהם, והוא משולל מכל גבול וגדר מכל יחס ומכל חוק טבעי:

ועל הכל, צריך שתדע, שאמתת ענינו ומציאותו יתברך אינה מושגת כלל, ואין לו דמיון עם שום אי מן הענינים שבברואים ועם שום אי מהצוירים שמדמה הדמיון ומשכיל השכל, ואין מלות ותארים שיהיו ראויים לו ונאותים אליו באמת, אבל נדבר בו כל מה שנדבר במלות על דרך ההשאלה וההעתקה, כדי שנבין מה שיצטרך לנו להבין מענינו יתברך, כי כיון שאין אתנו אלא מלות יורו על ענינים טבעיים ומוגבלים בגבולי הנבראים אי אפשר לדבר בלא מלות אלה: אבל זו מודעא רבה לכל מה שנדרוש ונדבר בענינו יתברך שאין התארים והמלות שמתיחסות לו מתיחסות על צד האמת, אלא על צד ההשאלה, לא זולת, והזהר בזה מאוד:

ברוחניים

האדון יתברך שמו, כמו שביכלתו הבלתי בעל תכלית ברא הנמצאים הגופניים שרואים עינינו, כן רצה וברא נמצאים אחרים מעולים מכל אלה בלתי מורגשים ומוחשים מן החושים שלנו, וכמו שנתן לנמצאים הגופניים האלה גבולים מיוחדים וחוקים, כן נתן חוקים אחרים לנמצאים המעולים האלה כפי מה שגזרה חכמתו היות נאות להם לפי עינים, ואמנם למה שהוגבל בגבולים הנודעים אצלנו שהם הגבולים הטבעיים שבהם נרגשים מחושינו נקרא גופני, ומה ששולל מגבולים אלה נקרא רוחני וגבוליו וחוקיו הם כפי מה שראוי לענינו וכמ"ש:

וצריך שתדע, שכמו שבגופנים יש מינים שונים וכפי התחלף המין כן יתחלפו החוקים המיוחדים לו, כן ברוחניים ימצאו מינים שונים כלם מן הסוג הרוחני ובהתחלף המין יתחלפו החוקים אשר להם, אמנם כלל גדול הוא בכלל הסוג הרוחני שאין ענינו ולא גבוליו מושג לנו באמת כמות שהוא, אבל ידענו מציאותם וקצת ענינים מעניניהם כפי מה שמסרו לנו הנביאים והחכמים ז"ל:

והנה, מיני הסוג הזה שלשה: הא' נקרא כחות נבדלים, והב' מלאכים, והג' נשמות, הכחות הנבדלים הם נמצאים רוחניים משוללים מגופות זכים ומעולים מאד והם היותר קרובים אל שכינתו יתברך, ועליהם הוא שורה תמיד ונקראים בשמות כפי מדרגתם גלגלי הכסא או אופנים וכיוצא, המלאכים הם נמצאים רוחניים שנבראו לעשות שליחותו של הבורא יתברך בכל מה שיחפוץ והם ממונים כל א' על ענין מה שמסר לו הרצון העליון ויש בהם מדרגות שונות זו למטה מזו וכל מדרגה מהם יש להם חוקים וגבולים כפי מה שנאות להם ע"פ החכמת העליונה, הנשמות, הם נמצאים רוחניים מעותדים לבא בגופות ולהתחבר בהם וליקשר בהם קשר גדול ולהם חוקים פרטיים כפי ענינם וכפי המצבים שלהם, פ"י כי הנה מצבים שונים נמצאים לנשמות שהרי יש להם מציאות חוץ לגוף ומציאות בתוך הגוף, והמציאות חוץ לגוף, הם משני מינים, הא' מציאותן טרם היותן בגוף והב' מציאותן חוץ לגוף אחר שכבר היו בו, וכפי כל המצבים האלה כן נגבלים בגבולים ונעשים עלולים למקרים שונים ומתחלפים כפי מה שיאות למצב שהן בו: המלאכים כלם הנה הם משרתיו יתברך עושי דברו, וכל דברי העולם נעשים על ידיהם בין לטוב בין לרע ומצד זה מתחלקים לבי' כתות כת הטוב וכת הרע, פ"י הממונים לטובות בין הטובות הגופניות, בין הטובות הנפשיות, והממונים לרעות הגופניות והנפשיות, והממונים על הרעות נקראים מלאכי חבלה ומזיקין:

עוד מין אחר של נבראים נמצאים שהוא מין אמצעי בין גשמי ורוחני והיינו שיש בו קצת מגבולי הגשם ועניניו ומשולל מקצתם ושם המין הזה נקראים שדים, ויש בהם קצת גופניות, אך לא כגופניות שלנו, ויש בהם קצת עניני רוחניות אך לא כרוחניים ממש, וגם בהם יש מדרגות מדרגות ומינים שונים, וכפי מדריגותיהם כך הם החוקים והגבולים שלהם:

אין לך דבר בעולם התחתון בין עצם בין מקרה שלא ימצא כנגדו ענין מה, למעלה בכחות הנבדלים, וכן אין לך דבר למעלה שלא יהיו עליו ממונים מכת המלאכים שמנהיגים אותו ומחדשין בו ענינים ומקרים כפי מה שיגזור האדון ברוך הוא, ומה שפועלים העליונים בגשמיים נקראהו השפעה:

כל ההשפעות הבאות מן העליונים לצורך התחתונים עוברים דרך הכוכבים, ונמצאו הכוכבים המשפיעים היותר קרובים לתחתונים, ואולם השפעתם אינה אלא כפי מה שנמסר בהם מלמעלה:

לכל אלה הרוחניים נתן האדון ברוך הוא רשות לפעול בתחתונים פעולות שלא כדרך הטבעי כשיעוררו אותם התחתונים על ידי אמצעיים ידועים שהוכנו ונתיחדו לזה, אמנם אין בכח שום א' מהם לעשות כל מה שירצה אלא לכל א' יש גבול מה שהוגבל לו, שעד אותו הגבול ובאותם הדרכים בלבד שנמסרו לו, יוכל לפעול אותם הפעולות שנמסרו לו שיפעלם, ויש

בדברים האלה דברים מותרים לנו, ודברים אסורים לנו, והוא ענין ספר
יצירה ומעשה כשפים:

בתורה ומצוות

עיקר הבריאה כולה, היא שרצה הבורא יתברך לברוא האדם שיהיה מתדבק בו יתברך ונהנה בטובה האמיתית וזה ע"י שיהיה לפניו שני דרכים דרך הטוב ודרך הרע ויהיה לו כח לבחור באיזה מהם שירצה וכשיבחר בדעתו ובחפצו בטוב וימאס ברע, אז תנתן לו הטובה האמיתית הנצחית, ואמנם כל שאר הנבראים לא נבראו אלא שראתה החכמה העליונה צורך בס לשימצא עולם שלם, ימצא בו האדם בבחי' זו שאמרנו, ויוכל לעבוד אותו יתברך להשיג על ידי זה הטובה האמיתית, ואולם מה הוא הצורך שיש לעולם בכל הנבראים האלה איננו נודע אצלנו, אך מה שקבלנו מן החכמים ז"ל הוא שעיקר הכל האדם, ושבעבורו נבראו כל שאר הנבראים, ושעיקר בריאתו של האדם אינה אלא לשיזכה לטובה האמיתית, ואולם ראתה החכמת העליונה שכדי שישגי הטובה האמיתית הזאת ראוי בתחלה שינוסה ויעמוד בניסיון, והנה לצורך זה ברא לו עולם שיהיה בו מקום לינסות בו, דהיינו שיהיה בו מציאות טוב ומציאות רע, עד שיוכל למאוס ברע ולבחור בטוב:

ואמנם, מציאות הטוב והרע האמיתי הוא שהנה שם האדון ברוך הוא בעולם קדושת וטומאה, פירוש קדושה הוא מציאות קורבת אליו יתברך, וטומאה הוא מציאות ריחוק ממנו יתברך, הקדושה היא השפעה שהאדון ברוך הוא משפיע במי שראוי לזה, והשראה ששורה עליו, הטומאה היא ריחוק שהקב"ה מתרחק והעלם שמתעלם, אמנם האמת הוא שהנה ברא האדון ברוך הוא איזה כוחות רוחניים לצורך ענין זה והם כוחות יושפע מהם חושך וזוהמא, אשר בכל מקום שתמצא שם הזוהמא ההוא מתרחקת ממנו הקדושה ויתעלם משם אורו יתברך, ואלה נקראים כוחות הטומאה:

ואולם, שם האדון ברוך הוא, כח במעשי האדם לעורר את השרשים העליונים, והיינו שיהיו ממשיכים אור שפע קדושתו יתברך ואור טובו, או המשך הזוהמא והטומאה ההיא, והנה יחד לו מעשים שעל ידם תמשך הקדושה וצוהו להתמיד בהם, והם כלל המצוות, ויחד מעשים שעל ידם תמשך הזוהמא, וצוהו לימנע מהם והם כלל האיסורים:

ואמנם הטובה האמיתית אינה אלא הדבקות בו יתברך, והנה המצוות כבר ביארנו שהם הממשיכים שפע קדושתו יתברך ואור טובו, על כן אלה הם האמצעיים שעל ידם תושג הטובה האמיתית, כי מי שהרבה להתקדש בשפע קדושתו יתברך הוא ראוי להדבק בו וליהנות בטובה האמיתית, ומי שהרבה ליטמא בזוהמא שזכרנו הוא יהיה בלתי ראוי לידבק בו וידחה ממנו, ואמנם יש בכל הדברים האלה מדריגות רבות בין בשפע הקדושה או הזוהמא שזכרנו, וכן בטובה שנקנית ע"י המעשים הטובים והדחיה שנדחה האדם ממנה ע"י הרעים, והוא ההפרש שבין אדם לחבירו במעלה האמיתית וכמ"ש עוד בס"ד:

וצריך שתדע, שכמו שניתן לאדם שיהיה ממשך לעצמו קדושה או זוהמא כן ניתן לו שבכח מעשיו ימשך בכל הבריאה כולה הקדושה או הזוהמא, ונמצא כל הבריאה מתתקנת או מתקלקלת על ידי האדם, ויחשב זה לזכות לצדיקים שמטיבים לבריאת ולחובה לרשעים שמקלקלים אותה וכמ"ש לפנינו:

ואמנם, הדרך שבו ממשיכים מעשי האדם את ההשפעות האלה הוא בכח הקבלה שזכרנו למעלה שיש בין הנמצאים השפלים ובין הכחות העליונים, עד שכאשר יתנועע א' מן הנמצאים למטה הנה יגיע ההתעוררות אל הכח המקביל לו למעלה, ואז ע"י הכח ההוא תסובב התולדה שתסובב בהמשכת ההשפעות, כי הנה אם המעשה ההוא יהיה מחלק המצווים יתעורר הכח שעליו ויתחזק, ועל ידו תמשך ההשפעה של קדושה ממנו יתברך כפי ענין ההתעוררות שנתעורר, ואם יהיה המעשה מחלק הנמנעים יגרום פגם בכח העליון כפי ענין המעשה הרע ההוא, ויתעלם כנגד זה אורו יתברך ויתרחק ויתעורר תחת זה א' מן כחות הטומאה ההפכי להשפעות הקדושה שנתעלמה, וימשך ממנו משך זוהמא כפי ההתעוררות שנתעורר, ועל דרך זה בתשובה יסור הפגם ולא יהיה עוד כח לטומאה לפעול ותשוב השפעת הקדושה ותמשך כראוי:

בגמול

הנה מין האדם, נתיחד מכל שאר המינים, שניתנה לו הבחירה וכח למעשיו להמשיך המשכות שזכרנו, ומצד זה נוסף בו ענין שאינו בשום א' משאר המינים, והוא שיוגמלו מעשיו מדה כנגד מדה, והגמול הזה נחלק לבי' חלקים, הא' בעולם הזה והא' בעולם הבא:

גמול העולם הבא הוא, שכפי מעשיו שעשה בעולם הזה כן תקבע לו מדרגה בטובה האמיתית שהיא הדבקות בו יתברך, ויהנה בה לנצח נצחים, וגם הוא יחולק לבי' חלקים, בעולם הנשמות ובעולם התחייה, יבואר עוד לפנינו בס"ד, גמול העולם הזה הוא שכפי מעשיו יוגזר עליו הצלחה או צרות מאיזה מין שיהיה:

וצריך שתדע שעיקר השכר באמת הוא הטובה האמיתית שיזכו בה הצדיקים לעתיד לבוא, וכן העונש היותר עצום הוא אבוד הטובה ההיא לגמרי, אמנם יש מצוות שכפי מדת הדין הצודקת ראוי שיוגמלו בעולם הבא וגם בעולם הזה בהצלחות העולם הזה וטובותיו, וכן יש עבירות שכפי מדת הדין הצודקת ראוי שיענש עליהם בעולם הזה ובעולם הבא, ויש מצוות שהדין נותן שיוגמלו בעולם הבא ולא בעולם הזה, ועבירות שהדין נותן שיענש עליהם בעולם הבא ולא בעולם הזה, ומצוות שהדין בהם שיוגמלו לגמרי בעולם הזה ואין נשאר לבעליהם כלום בעולם הבא, ועבירות שהדין עליהם לעולם הזה ולא יענשו בעליהם כלום בעולם הבא, והשופט הצדיק דן את הכל בשלימות באופן שהכל נעשה ביושר בלי עוולה כלל ועיקר:

והנה כמו שהגוף והנפש ביחד עושים המעשים בין הטובים בין הרעים כן הגמול צריך שיוגמלו יחד, אמנם בחטאו של אדם הראשון נגזר על המין האנושי כלו מיתה, באופן שלא יוכל להגיע אל הטובה האמיתית בלי שימות, והענין כי הנה נשאב בגוף זוהמא שאי אפשר לו שיגיע לדביקות העליון בהיות זוהמא זו שאובה בו, ואינו יוצא ממנה עד שימות וישוב לעפר, ואז ינקה ממנה וישוב ויבנה בטהרה בלי זוהמא כלל, ואז תשוב בה הנשמה ויחיה, ויחדיו יאירו באור החיים לנצח, ויהנו בטובה האמיתית כפי המעשים שעשו בחייהם בראשונה, וזה ענין תחיית המתים המפורסם בכל ישראל:

ואמנם כל הזמן שהגוף בעפר הולך ואובד, צורתו הראשונה הנשמה, עומדת במקום מנוחה אם זוכה, והיינו עולם הנשמות, ומשגת שם מעין מה שתשיג לעתיד לבא אחר התחיה כפי המעשים שעשתה בחייה:

בגן עדן וגהינם

והנה הוכנו מקומות לנשמות בצאתן מן הגוף, אי' לכוח בו אם זוכה עד זמן התחיה, ואי' ליצרף בו בעונשין אם עונות בה שמונעין אותה ממנוחה, והנה, מקום המנוחה נקרא גן עדן, ויש בו מדרגות שונות, ויש גן עדן

תחתון וגן עדן עליון, בתחתון יושבות הנשמות בדמות הגופים שהיו בהם, ונהנות שם במיני הנאות רוחניות, והמקום מוכן למיני ההנאות ההם שהוחקו לימצא שם, ובעליון, יושבות הנשמות בבחינת נשמות ממש, ונהנות במיני הנאות רוחניות גדולות ונשגבות מההנאות שבתחתון, ויש שם חילוף זמנים ושנוי עתים להנאות שונות ומתחלפות ומדריגות שונות לנהנים בהם:

והגהינם, הוא מקום לנשמות הראויות ליענש, ושם מגיע להם צער ומכאובים כפי מה ששייך בהם לפי ענינם, ויש מדריגות שונות של צער כמו שיש מדריגות שונות של תענוג, ובצער ההוא ישאו החוטאים את עונם, ואם ראויים הם לשכר אח"כ, הנה יטהרו מחטאם וילכו למנוחה, ואם לא, יענשו עד אבדם, ודבר זה לא יקרה לישראל אלא מעט מן המעט:

בהשגחה

הנה האדון ברוך הוא משגיח תמיד על כל בריותיו ומקיימם ומנהלם כפי התכלית שבעבורו בראם:

ואמנם בהיות שנתיחד המין האנושי להיות בו השכר והעונש כפי מעשיו, וכמ"ש למעלה גם ההשגחה בו משונה מההשגחה בשאר המינים, וזה כי ההשגחה בשאר המינים הוא לקיום המין ההוא באותם החוקים והגבולים שרצהו יתברך שמו, והנה ישגיח בפרטי כל מין ומין למה שמגיע מהם אל כלל המין כלו, אך לא למה שהם אישים, כי הנה אין התכלית בהם אלא לשלימות המין הכללי. אמנם, המין האנושי, כל איש ואיש ממנו, מלבד מה שמגיע ממנו אל כללות המין, הנה יושגח ביחוד על מה שהוא בפני עצמו, וידונו מעשיו כלם ביחוד, ויגזרו עליו גזירות ביחוד כפי פרטות ענינו:

וצריך שתדע, שאמנם פעולות האדם תחלקנה לבי' מינים, הא' הוא מה שהוא לו זכות או חובה, דהיינו שיעשה בה מצוה או עבירה, והב' מה שאינו לא זה ולא זה, כי אין בה ענין לא למצוה ולא לעבירה, והנה כל מה שנוגע למצוה או עבירה יהיה באיזה צד שיהיה כולו מסור בידו של אדם, אין לו מי שיכריחהו עליו כלל, ועל כלם ישקיף השופט העליון לדון אותם כפי מה שהם ולגזור כנגדם הגמול הראוי, ואשר אינו ענין לא למצוה ולא לעבירה, הנה ענין האדם בהם כענין שאר המינים במקריהם, שהנה יובא

להם מכח עליון שינועו אליו אם לשמירת חוקות מינו, או להגיע לו שכר או עונש כפי מה שראוי לו :

והנה האדון ברוך הוא, הוא המשגיח כל הכל, ודן את הכל וגוזר כל הגזירות, והמלאכים הם משרתיו ממונים כל אי בתפקידתו להניע את גבוליו, ואם להמציא לאדם כדרכיו על צד הגמול, כמו שאמרנו למעלה :

וצריך שתדע, שאף על פי שהאדון ברוך הוא באמת יודע כל, ולא נעלם ממנו דבר, ואין ידיעה מתחדשה אצלו כלל, הנה הנהגת עולמו ומשפטיו לא יסד אותה ע"פ זה אלא ע"פ סדר המשפטים שרצה בה, מתדמה לנימוסי מלכות הארץ, ודן את הדברים בבתי דינין של מלאכים, בעדים שיעידו על העניינים וקטגורין שיתבעו דין ומליצים שיליצו זכות, וכלם מלאכים שמשאם מה שזכרנו, אלה להעיד על הנעשה בעולם, אלה לקטרג, ואלה להליץ, וגמר הדין כפי המשפט הנכון והישר :

בנבואה ונבואת משה

רצה האדון ברוך הוא, והכין מין גילוי שיהיה מתגלה בו אל בני האדם עודם בחיים, בעולם הזה שיתגלה להם ויגלה להם עניינים מה שיחפוץ מסתרי וסודותיו ומענייני השגחתו, ממה שיביא על בריותיו וזה נקרא נבואה :

הגילוי הזה, הנה הוא בדרכים מיוחדים מה שראתה חכמתו יתברך היותו נאות לזה. ויש בו מדריגות על מדריגות שונות אך הכלל בכלם שיתברר לנביא בודאות גמור. שהמתגלה לו הוא כבודו יתברך וישכיל מה שיגלה לו. ולא ישאר לו שום ספק בנבואתו כלל :

ואמנם בהגיע ענין זה לנביא, הנה תקדם לו רעדה גדולה. וכל איברי גופו יזדעזעו ויבטלו הרגשותיו. וישאר כאיש ישן ואז מתוך תרדימתו זאת, יתראו לעיניו מראות מה שיתראו, ישיג במ גילוי הכבוד אליו. וידע מה שיהיה הרצון העליון שיודע לו :

והנה, מלבד הידיעות שירויח הנביא בגילוי הנבואה, הנה מי שיגיע להיות נביא מוכרח הוא שנתדבק בו יתברך דבקות גדול, עד שיזכה לגילוי הזה. ואולם מצד דביקותו זה, תהיה מעלתו מעלה גדולה, וכבר יגיע לעשות ניסים ונפלאות כפי מדריגת הדביקות שהשיג :

ואמנם, צריך שתדע שכל המדריגות כלם שבנביאים כולן שפלות ממדריגת נבואתו של משה רבינו עליו השלום, ונבדלות ממנה הבדל גדול, שכולן, אפשר שיגיע להן כל אדם שיזכה, אך נבואת משה רבינו עליו השלום היא מדרגה א' שנתייחדה לו, אי אפשר לאחר ששיגה כלל:

והנה, למטה ממדריגת הנבואה, יש מדריגה נקראה רוח הקדש, ענין שיושפע שפע ממנו יתברך אל שכל האדם, בהגיעו אליו, יוקבע בו ידיעת ענין מה בלתי ספק ובבלתי טעות, וידע הדבר בשלימות סבותיו ותולדותיו, כל דבר במדרגתו:

ואולם, על ידי השפע הזה אפשר שישכיל דברים שמגדר ההשכלה האנושית הטבעית להשכיל אותם, אמנם יתרון השכיל אותם על זה הדרך מהשכיל אותם על הדרך האנושי הוא שעל זה הדרך יושגו בלי עמל ויושגו בלי טעות ולא ישאר בספק, מה שאין כן בהשכלה שעל דרך האנושי, ואפשר ששיג גם כן ענינים מה שאין בגדר ההשכלה האנושית שתשכילם, ומכללם הנסתרות והעתידות:

והנה רוח הקודש זה, הנה הוא נרגש למשיגיו, שהמקבלו יכיר בלי ספק שהוא שפע נשפע לו. אמנם עוד יקרה לפעמים שיושפע בלב אדם שפע שיעמידהו על תוכן ענין מהענינים, אך לא ירגיש בו המושפע, אלא יגיע לו כמי שנופלת מחשבה בלבבו, ונקרא על דרך ההרחבה ושלא בדקדוק רוח

הקודש:

בגאולה

הנה, מבחר המין האנושי הוא ישראל, ועם המעותדים לדביקות בו יתברך, וראוי להם שיהיו מעוטרים בעיטורי קדושה גדולה, ותהיה שכינתו יתברך שורה עליהם ומתדבקת בהם, שישתלמו בה עד שיזכו לטובה האמיתית:

וצריך שתדע, שאף על פי שהטובה האמיתית נקנית מכל א' וא' בפני עצמו כפי מעשיו, אמנם אין כלל הבריאה משתלם עד שתסודר כלל האומה הנבחרת בסדר נכון ותשתלם בכל עטוריה ותתדבק בה השכינה, ואחר כך, יגיע העולם למצב השלם ויזכו הפרטים כל אחד ואחד כפי מה שזכה במעשיו:

ואולם, דבר זה עדיין לא נשלם מתחילת הבריאה ועד הנה, כי מיד שנברא אדם חטא, ואחר כך שהתחילו האבות ונמשכו הבנים אחריהם להיות לעם סגולה עם כל זה מעולם לא נשלם הדבר כראוי מפני כמה חטאים שנזוירו בס אחר מהתיקון השלם, ונמצא שעל כל פנים צריך שנגיע לזה שתהיה האומה בשלימותה בכל התנאים הצריכים לזה ותקבל הבריאה כולה שלימותה, ואז יוקבע העולם במצב המתקון, שבו יוקבעו הצדיקים להנאת הנצחיית, ותהיה הנאתם בה כל אחד לפי מעשיהם:

והנה, שיתא אלפי שנה הגבילה החכמה העליונה לעבודת בני האדם והשתדלותם על השלימות, ואחר כך יתחדש העולם בצורה אחרת ראויה למה שיעשה בו אחרי כן, דהיינו ההנאה הנצחיית לזוכים לה. וטרם יכולו ו' אלפים אלה, הנה צריך שתעמוד האומה הנבחרת במצבה השלם, שיוכלו ליעתק הדברים אחר כך אל הנצחיית, וזה מה שהובטחנו עליו שיהיה על כל פנים, והאמצעי לזה יהיה א' מזרע דוד שיבחרהו האדון ברוך הוא לזה, ויעזרהו שיצליח בו, והוא מלך המשיח. והנה בזמנו ועל ידו, יתוקנו ישראל תיקון גדול וכל הבריאה אחריהם, שירבה הטוב בכל הצדדין ויסור הרע לגמרי, בין במה שנוגע לנפש ובין במה שנוגע לגוף, דהיינו לב האבן יעשה לב בשר והוא שתגבר בבני האדם הנטיה לטובות ובאופן שלא ימשכו אחרי החומר כלל אלא ינטו תמיד לעבודה ולתורה, ויתגברו בה, וכנגד זה תרבה השלוה והרוחה ולא ימצאו נזקים ולא הפסדים כלל, והוא מה שהבטיחו הנביאים לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי וגו' ולא יהיה סכלות בעולם אלא כל הלבבות יהיו מלאי חכמה, ורוח הקודש יהיה שפוך על כל בשר באופן שיזכו לו הכל בלי קושי כלל, והוא מה שאמר הנביא אשפוך רוחי על כל בשר וגו'. והנה ישמחו ויעלצו ברוב הטובה, והם מתדבקים בבורא יתברך, ועובדים לפניו עבודה שלימה, ועל ידי זה יהיו מתעלים והולכים עילוי על עילוי עד שיגיעו למה שצריך שיגיעו לו, לעבור ממנו אל מצב הנצחיות בחידוש העולם:

והנה, באומות העולם יעשה בירור גדול באותם שימצאו באותו הזמן. אותם שכפי המשפט העליון יהיו ראויים לכליה ישמדו בחרב ובדבר וכל מיני עונשים, ואותם שיהיו ראויים להנצל ינצלו וישארו ויכירו האמת, ויעזבו אליליהם, וישתעבדו לישראל, ויהיה להם לתפארת עבוד את ישראל, ושרתו אותם באשר יכירו וידעו שהנה על ידי זה יגיע להם מה שאפשר שיקבלו מן הקדושה ואור ה'. והנה ימצא העולם כלו נמשך אחר עבודת הבורא יתברך, ולא תהיה עבודה זרה כלל בעולם, והוא מה שאמר הנביא אז אהפוך אל עמים שפה ברורה וגו' וכתוב ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד:

ואמנם, החיים כולם, צריך שימותו ויחזרו לעפר לפחות שעה אחת קודם תחיית המתים, ואחר כך, ישובו ויחיו אותם הראויים לקום בתחיה:

והנה, בתחיה יקומו צדיקים ורשעים, והרשעים שחטאו ולא נשלם בהם העונש הראוי יענשו אז כראוי להם, ואמנם אחרי התחיה יהיה יום הדין הגדול שידין הבורא יתברך את כולם, וישפוט הראויים לישראל לנצחיות והראויים ליאבד. הראויים ליאבד יענשו כפי מה שראוי להם ולבסוף יאבדו לגמרי, והראויים לישראל ישארו במדריגה שתגיע להם, כפי המשפט בעולם שיחודש:

והנה, אחר שהוכנו הראויים לישראל בנצחיות כל אחד במדריגתו, הנה העולם הזה יחזור לתהו ובהו, דהיינו שיפסד צורתו וישוב מים במים כמו בתחלת הבריאה, ובין כך ובין כך הצדיקים שזומנו לנצחיות הקב"ה יעמידם במאמרו כמלאכי השרת בלי שיצטרכו לעולם זה, ואמנם, לא ישיגו עדיין הטובה האמיתית הראויה להם, אלא אחר שעמד העולם תוהו הזמן שגזרה החכמת העליונה ישוב ויחודש בצורה אחרת נאותה למה שראוי שיהיה לנצחיות, וישובו הצדיקים וישבו בו ויתקיימו בו לנצח נהנים בטובה האמיתית כל אחד כפי מדריגתו:

בענין הנסים

הנה, כל הנבראים כלם, לא נהיו אלא מפני שכך גזר רצונו יתברך, וכן כל החוקים והגבולים שלהם לא הוחקו בהם אלא מפני שכך גזרה חכמתו יתברך היותו נאות בהם, ואמנם כמו שחקק כל החוקים האלה ברצונו, כך יכול לבטלם ולשנותם כרצונו בכל עת וזמן שירצה, ואמנם, בענינים שיחדש יתברך שמו בעולם שלא בדרך החק שחקק לטבע, הוא הנקרא נס, והנה על הרוב, האדון ברוך הוא רוצה לקיים הטבע בחוקותיו, כי כיון שבחר בו ועשהו כמות שהוא ודאי שידע היות זה המובחר שבפנים. אמנם, אף על פי כן לא יחדל מלשנות אותו בזמן שירצה לטעמים נודעים אצלו:

ואולם, אפשר שיעשה נס להודיע אמתת השגחתו ויכלתו, ואפשר שיעשהו לפי שכך יאות במעשה ההוא, ואמתת הדבר אפשר שתהיה מושגת ונגלית לפי פשט המעשה וענינו המפורסם, ואפשר שיהיה לפי הנסתר שבדבר וסתרי ההשגחה שבו, ואפשר עוד שיהיה לטעמים אחרים רבים בלתי מושגים לנו כלל, והנה כבר יקרה שיעשה הקב"ה נסים ע"י עבדיו הקרובים לו, להראות החיבה שהוא מחבב אותם, והכח שמוסר להם להיותם שולטים על הבריאה, וכפי מדריגתם בקורבה אליו יתברך כך יהיה כוחם לשיעשו על ידם ניסים ונפלאות:

ומכלל זה הענין, שהנה רצה האדון ברוך הוא ליקרא בשמות שונים כפי סתרי ההשפעות שהוא משפיע לעולמו, וההנהגה שמנהיג, ואמנם רצה וחקק שבכת שמותיו הקדושים בהזכרם, יתחדשו גם כן נפלאות רבות בעולם, ואולם חילק וסידר הדברים בחכמה נפלאה ושם סגולה בכל שם ושם, כמו שגזרה חכמתו להמשיך בהזכרתו השפעות מה, שעל ידיהם יתחדשו הנפלאות האלה:

בענין התורה שבעל פה והש"ס

הנה האדון ברוך הוא, לא רצה לכתוב את התורה בביאור מספיק שלא יצטרך לה פירוש, אלא אדרבה כתב בה דברים הרבה, סתומים מאד, שלא היה אפשר ביד אדם בעולם לעמוד על כוונתה האמיתית בלי שימסר הפירוש בקבלה שתבא ממנו יתברך, שהוא בעל הדברים. דרך משל, מצוות תפילין, מצוות מזוזה וכיוצא בהם, שבא הציווי עליהם ולא נתבאר בכתוב מה ענינם, אמנם, האמת הוא שבכוונה מכוונת העלים האדון ברוך הוא כוונת דבריו האמיתית לטעמים נודעים אצלו, אמנם, כל זה שהעלים בתורה שבכתב הנה מסרו למשה רבינו עליו השלום בעל פה, וממנו נמשך המסורת לחכמים דור אחר דור:

והנה במסורת הזו נתבארה כוונת הכתובים לאמתה, ונודע לנו אמיתת מעשה המצוות כמו שהאדון ברוך הוא רוצה בהם:

והנה, נמצאו דברי התורה שבכתב בבחינת הסכמתם עם הפירוש המקובל מתחלקים לגי חלקים:

החלק הא' הוא כלל ענינים בא כללם בכתוב אך לא פרטיהם, ונתבארו הפרטים במסורת:

החלק הב' הוא כלל כתובים שביאורם מסופק, באשר יסבלו פירושים שונים, ונתבארה ההכרעה במסורת:

החלק הג' הוא כלל כתובים שלפי המלות באמת תהיה הכונה א' ונתבאר במסורת היות הנרצה מתחלף מאד מהנראה, ועל זה אמרו ז"ל הלכה עוקפת את המקרא, אמנם אין פרטי החלק הזה רבים ולא עוד אלא שאם תטרח ותעמיק בדבר תמצא שלא יהיה הפשט מכחיש לגמרי ההלכה ולא מתנגד לה אבל יובן באיזה בחינה ובאיזה גבול:

וממה שקבלנו שאמנם בעל התורה יתברך שמו, כתבה על דרכים פרטיים וחוקים מיוחדים, וכשנרצה להבין כוונת בעל הדברים ברוך הוא הנה צריך שנהלך בהם על פי החוקים ההם ובדרכים ההם, וזולת זה אף על פי שכבר היה אפשר שינתן פירוש בדברים תסבולנה אותו המלות היטב, ואפשר שתורינה עליו ביותר הרוחה, אמנם על כל פנים לא יהיה הפירוש ההוא אמיתי בדברים ההם כיון שבעל הדברים כיוון בהם כונה שונה מזו, ואמנם החוקים האלה והדרכים הם כלל הייג מדות שהתורה נדרשת בהם עם כל פרטיהם :

וצריך שתדע עוד, כי הנה עיקרי הדינים כלם מה שבמצוות עשה ומה שבמצוות לא תעשה, כולם מקובלים הם ממש רבינו עליו השלום, אמנם קבלו ז"ל שדברי המסורת רמוזים הם בתורה שבכתב ברמזים שונים על פי דרכי הרמיזה ידועים להם, והיה מפורסם ומוסכם אצלם שטוב בעיני ה' שנעמול גם בזה החלק פירוש בידיעת מקום רמזי התורה שבעל פה בתורה שבכתב, ועל כן יטרחו כל אחד מהם לבקש הרמזים האלה כפי מה שיראת לו יותר נכון, וזה מה שתמצא פעמים רבות בש"ס משא ומתן לבקש ראיות לדין מן הדינים, וכבר יהיה ביניהם מחלוקת על הראיות, ותמצא הראיות עצמם שאמנם לפי דרכי ההבנה הפשטית לא יאותו יפה, אך הענין הוא מה שאמרתי לך, שהנה הדין אצלם בקבלה אבל יטרחו לבקש לו הרמז בתורה שבכתב על השורש שזכרנו למעלה, והנה לא ירצו באותם הפירושים שתהיה זאת כוונת המשך המקרא ההוא, אבל ירצו שלזה כיון בעל התורה ברוך הוא במה שרצה לרמוז בדרכי המקרא ההוא בדרכי הרמז, נוסף על מה שרצה לבאר בדרכי הפשט, ויקראוהו לפעמים אסמכתא. והנה כל זה שאני מדבר עתה הוא בחלק המצוות והדינים, אך בחלק ההגדות יש עוד עיקרים אחרים ביארתי לך במקום בפני עצמו :

ואמנם, יש עוד ענינים אחרים שהם תקנות מן החז"ל, ואף על פי כן ימצאו להם רמז רחוק מאד בכתובים, ונקרא גם זה אסמכתא, ואמנם היא אסמכתא יותר שטחיית הרבה מהראשונה שזכרנו, ויכוונו בה לזכרון לענין, ולא יחדלו לכוין בזה גם כן היות אפילו זה רמז בתורה, אף על פי שהוא רמז רחוק מאד, והוא על צד הצפיה בעתידות שהכל גלוי לפניו יתברך ועל הכל רמז, אלא שרמזו בדרך רחוקה כיון שאין הדבר ההוא חלק מביאור המצוה כלל, ואמנם, יש עוד פרטי דינים שלא קבלום, ויוציאום בדרכי הסברה או בדרכי המדות, ואפשר שיחלקו בהם, וכפי הפסק שיהיה למחלוקת כן תהיה החובה עלינו לשמור ולעשות, מבלי שיהיה המחלוקת שהיתה בהם חולשה לפסק כלל, כי אולם כך צונו יתברך שמו שבהיות מחלוקת בדיני התורה יוכרע הדבר בבית דין, ומה שיצא מן ההכרעה ישמר בכל תוקף :

וממה שקבלנו עוד שמצוות לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל, הכוונה שכיון האדון ברוך הוא יתברך במצוות זו, היא שיהיה

כח ביד בתי דיני ישראל וחכמיהם לגזור גזירות ולתקן תקנות, ונהיה כולנו חייבים לשמוע להם, ושלא לעבור על דבריהם כלל, ונדע שכל התקנות האלה שיתוקנו לשמירת מצוות התורה ולעשות הרצוי לפניו יתברך, הנה דעתו יתברך שמו מסכמת שישמרו שמירה מעולה ככל מצוות התורה עצמה, ולא עוד, אלא שכך באה המצוה בקבלה לעשות סייגים לתורה, וכבר היה ראוי שיצוה עליהם הוא יתברך שמו בתורה עצמה, אלא שהיה הרצון לפניו שיבוא הדבר מצדנו, ושנהיה אנחנו המעמידים עלינו מצוות על פי דרך תורתנו ובאותם החוקים והגבולים שנתן לדבר. והנה אין הפרש בין חיובנו במצוות המבוארות בתורה ובין חיובנו בתקנות החז"ל וגזרותיהם, שכך הרצון לפניו שנשמור המבוארות בתורה כמו שנשמור את אלה, וכך ממרה את פיו העובר על המבוארות כעובר על אלה, ואין הבדל ביניהם אלא במה שהם ז"ל הבדילו, דהיינו שהספקות בדברי תורה יודנו לחומרא, ובדברי סופרים יודנו לקולא, והרי זו כמו שתאמר שהעריות תהיינה בכרת ומיתת בית דין ולבישת שעטנז באזהרה, ושבשר בחלב יהיה אסור בהנאה, וחלב יהיה מותר, שאין אלה אלא הגבולים שכפי רצונו יתברך. אמנם בענין חיוב המצוות בגבול שהוגבלו אין הפרש בין א' לא' כלל, ומזה נמשך שישאו ויתנו כ"כ בתקנות רבות וגזירות רבות, שבאמת אינם אלא מדברי סופרים, וירבו בהם הפרטים והמחלוקת, כל זה מפני ששוו בעיניהם הדברים האלה בבחינת החיוב בהם כמו כל שאר המצוות שבתורה, שאמנם רצונו יתברך היה שיבואו על זה הצד, פ"י שיבואו מאתנו, והנה הדבר שוה שיצוינו שנשים טוטפות בין עינינו או שיצוינו שנגזור עלינו גזירות לשמירת תורתנו זו מצוות שצורת עשיתת באופן זה, וזו צורת עשייתה באופן זה וגדרם א' שהוא עשית רצונו יתברך וגזירתו:

וממה שקבלו ז"ל בפירוש המצוה הזאת, גם כן הוא שיהיה כח ביד בית דין לבטל דבר מן התורה כשיהיה לתכלית שמירת התורה עצמה, ובגבול שיהיה בשב ועל תעשה ולא בקום ועשה, ועל פי זה השורש גזרו מה שגזרו בשופר ובלולב ביום שבת, כמבואר במשנה וש"ס כפי הקבלה הזאת שהיתה בידם:

ת' ו' ש' ל' ב' ע'.